

ד"ר סמדר בן אשר. הרגשתי שנשארתי עם חוב מוסרי אלמנות הבדואיות

ד"ר סמדר בן אשר, פסיכולוגית חינוכית, נולדה וגדלה בשוכל שבנגב בשעה שמעבר לשער הקיבוץ החל לצמוח יישוב חדש - העיר רהט. "בין תושבי הקיבוץ לבין תושבי רהט שדרו יחסי שכנות טובה וכבוד", היא מספרת. "הכרנו באופן אישי רבים מהתושבים. אבי, שהיה ראש המועצה של היישובים היהודיים באזור, הרבה לבקר אצל הנכבדים ומנהיגי השבט, ואני התלוויתי אליו בילדותי".

הילדה מן הקיבוץ לא תיארה לעצמה אז שנסיבות החיים הטרגיות יובילו אותה כעבור שנים לקשר מיוחד במינו עם שכנותיה, נשות העיר הברואית, וליתר דיוק - עם אלמנות צה"ל שבהן.

השנים חלפו. סמדר גדלה, התבגרה ונישאה ליואל - בן קיבוץ כפר מנחם, איש חיל הים ששירת בשייטת 13 ובהנדסה ימית. יחד גידלו בדרום את שלושת ילדיהם. ב-2004 נפטר יואל מסרטן שבו לקה בעקבות הצלילות בקישון. "הסיפור שלי עם פרשת הקישון החל למעשה שנתיים לפני שיואל חלה", היא מספרת. לאחר שפרשת הקישון התפוצצה בתחקיר עיתונאי במאי 2000, היא הצטרפה כחוקרת לוועדת שמגר (ועדת החקירה שבדקה את השלכות הפעילות הצבאית בקישון) ואף כתבה בהמשך ספר בנושא, "פרשת הקישון: צלול ועכור", המציג את הפרשה מנקודת מבטם של המעורבים בה. כעבור שנתיים התברר כי גם יואל חלה בסרטן אלים. בראשו התגלה גידול סרטני קטלני, והוא נפטר כעבור שנה וחצי.

"אני עדיין זוכרת איזה הלם זה היה עבור האנשים הבריאים שהסתובבתי איתם בתור חוקרת. פתאום עברתי לצד של החולים", היא סיפרה בראיון ל"דיעות אחרונות" לפני כשנה. כיום היא מגלה: "האובדן האישי שעברנו כמשפחה לאחר שיואל חלה ונפטר והוכר כמי שנפגע כתוצאה מהאימונים בקישון, הביא אותי תחילה להתכנס לתוך העולם האישי והמשפחתי הקרוב כדי לנסות לבנות שוב את שגרת חיינו, שלעולם תהיה חסרה. בתהליך האבל והחזרה לצמיחה חדשה שלי ושל הילדים, זכינו לא רק לעזרה של משרד הביטחון, אלא גם לתמיכה חברתית רחבה".

היא ליוותה מקרוב את פרשת הקישון גם לאחר פטירת בעלה. "נושא הקישון והקשר הסיבתי שבין מחלת הסרטן שבה לקו הלוחמים לבין הזיהום שנגרם מהמפעלים הפטרוכימיים שהוזימו רעלים לקישון היה נתון שנים רבות במחלוקת בבית המשפט. גורמים אינטרסנטיים שבהם מעורב כסף גדול ניסו - ולצערי אף הצליחו - לזכות בהליך משפטי שאינו מכיר בקשר הסיבתי, אולם הציבור עצמו חיבק אותנו ותמך בנו".

ב-2010 הייתה חברה בוועדה של אגף השיקום במשרד הביטחון שעסקה בחיפוש חלופות לטיפול במשפחות השכולות, לצד הטיפול הפסיכולוגי הקונבנציונלי. אז נחשפה

השכול שמעבר לכביש

ד"ר סמדר בן אשר, פסיכולוגית חינוכית, מכירה את השכול מקרוב: בעלה יואל, לוחם בשייטת ובהנדסה ימית, נפטר מסרטן שבו לקה בעקבות הצלילות בקישון. אבל כאשר פגשה במסגרת עבודת מחקר את שכנותיה, אלמנות בדואיות, גילתה עד כמה השכול שלהן שונה, אחר וקשה בדרכו שלו

עפר לבנת

לקבוצות מיעוט בין המשפחות השכולות, כמו
הדרוזים והברואים, שהטיפול הפסיכולוגי
הרגיל לא התאים להן.

"כמי שמתגוררת בלהבים, ליד באר שבע,
התבקשתי על ידי הוועדה להביא חומרים
הקשורים לאלמנות ויתומי צה"ל הברואים,
ואז הבנתי עד כמה החומר המחקרי בנושא הוא
מועט", מספרת ד"ר בן אשר, כיום חברת סגל
במרכז מנדל למנהיגות בנגב ומרצה במכללת
קיי ובאוניברסיטת בן-גוריון.

לאחר שהוועדה הגישה את המלצותיה, בן
אשר חשה שעבודתה לא הסתיימה. "בעקבות
המלצות הוועדה היו שינויים גדולים, אבל
הרגשתי שנשאאתי עם חוב מוסרי לאלמנות
צה"ל הברואיות. מה שידעתי בסוף עבודת

"בעוד לשכול היהודי יש

הכרה והוקרה בקרב החברה

שמחבקות אותן, אלמנות

צה"ל הברואיות עומדות

בפני שכול שחלק מהחברה

הברואית לא מוקיר אותן"

"כל האלמנות הברואיות

שרואיינו סיפרו כי קיבלו את

ההודעה על נפילת הבעל באופן

אקראי, לאחר שהמשפחה

של הבעל כבר קיבלה אותה

מגורמים חוסמים"

הוועדה זה שאנחנו לא יודעים".

למה הכוונה?

"רק בעת הדיונים של הוועדה הכו בי
ההבנה והיריעה כי ממש מולי, מעבר לכביש,
ביישוב שבו אני מתגוררת כיום ובמרחבי
הנגב בכלל, חיות אלמנות צה"ל שמסלול
חייהן והדרך שעליהן לעבור כדי לשקם את
עצמן ואת המשפחות שלהן שונה לחלוטין.
ללא תמיכה חברתית - לעתים תוך הדרה
שמקורה בהתנגדות קבוצות וזרמים חברתיים
שונים לעצם התגייסותם של צעירים ברואים
לצה"ל - תוך איסורים והגבלות חברתיות
שהתעצמו לאחר האובדן, ללא יכולת לקיים
שיח הופשי בעברית עם המוסדות, לעתים ללא
השכלה ועם תלות כלכלית במשפחת הבעל, הן
נאלצות לפלס לעצמן דרך חדשה".

חמש שנים לאחר מכן היא החליטה לחקור
את הנושא והחלה להיפגש עם אלמנות
צה"ל ברואיות כדי להכיר
את השכול המיוחד ואת
מאפייניו וכדי לשמוע מהן
על הדרכים שעשויות לסייע

"חמש חולי, מעבר לכביש, ובמרחבי הנגב בכלל, חיות אלמנות צה"ל שהדרך שעליהן לעבור כדי לשקם את שונה לחלוטין"

להן. את המחקר היא עורכת עם ד"ר יעריה בוקסינה.
באלמנת צה"ל בעצמך, לא היה לך קשה לחקור נושא כה רגיש?
 "העובדה שאני בעצמי אלמנת צה"ל עזרה לי להכיר את העולם הרגשי של האלמנות הברואיות, אבל גם את המקום של משרד הביטחון בתוך השיקום. אני מוכרחה להודות שהירע שלי כפסיכולוגית תרם להבנת את התחום. בשכול יש חלקים אוניברסליים חוצי תרבויות, אבל אחד הרברים הבולטים שעלו מיד הם ההבדלים התרבותיים-החברתיים ביחס לאלמנות בין החברה היהודית לחברה הברואית. בעוד שלשכול היהודי יש הכרה והוקרה בקרב

החברה שמעניקה לה חיבוק, אלמנות צה"ל הברואיות עומדות בפני שכול שחלק מהחברה הברואית לא מוקירה אותו. השירות הצבאי של הברואים הוא התנדבותי, ובעבר הוא היה חלק ממסלול ההתקדמות של צעירים ברואים. אבל מאז שנת 2000, האינתיפאדה השנייה, חל שינוי בתפיסת הזהות של הצעירים הברואים שרואים עצמם יותר פלסטינים בוהות, יותר קרובים לאסלאם. זה מתבטא בירידה הדרגתית במספר המשרתים בצה"ל ובתמיכה החברתית בשירות בצה"ל.

"הנשים הברואיות לא התעסקו עם החלק של היוקרה החברתית בזמן שהיו נשואות ללוחמים. הסוגיה של השירות הצבאי בצבא הישראלי הפכה משמעותית לאחר שהבעל נהרג. באופן כללי, המעמד של אלמנה ברואית בחברה המסורתית הוא נמוך יחסית. היא מחויבת לנהוג לפי קוד המוסר והכבוד ולהיות כפופה למשפחת המוצא של הבעל. פעמים רבות היא גדרשת להיות נמסגרת של נישואים פוליגמיים (נישואים של גבר אחד לשתי נשים או יותר), ובעיקר היא צריכה להיות במרחב של משפחת הבעל ולציית לגברים במשפחה."

ד"ר בן אשר מציינת: "כל החיבוק החברתי והתמיכה שמקבלות אלמנות צה"ל היהודיות לא קיימים בהברה הברואית. מנגד, אלמנות צה"ל הברואיות זוכות לעזרה משמעותית של עובדות סוציאליות שמלוות אותן, ובעזרת התגמולים שהמדינה משלמת הן מנהלות את החיים הכלכליים שלהן באופן עצמאי, תוך שהן לומדות לתפקד כמנהלות המשפחה מבחינת החינוך של הילדים. הממצאים של המחקר מראים שהן מצליחות לפתור את המתח שבין אי-ההכרה החברתית שלהן מצד החברה הברואית לבין העזרה הגדולה שהן מקבלות מהעובדות הסוציאליות וההערכה והאהבה שלהן אליהן."

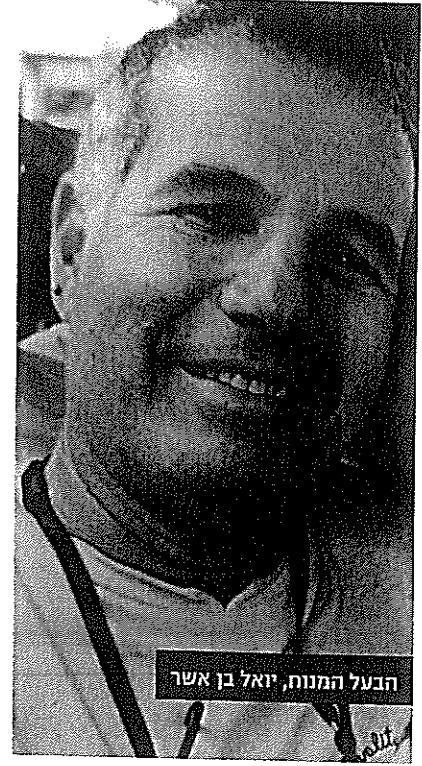
בן אשר מגלה כי "אחד הממצאים הקשים בעבודה היה בהבנת השוני המתקיים כבר בתהליך מסירת ההודעה המרה. בעוד בקרב המשפחות השכולות היהודיות יש נוהל קבוע, שלפיו מודיעים על האסון תחילה לאלמנה ואחר כך להורים ולבני המשפחה האחרים בהליך פורמלי, כל האלמנות הברואיות שרואיינו במחקר סיפרו כי קיבלו את ההודעה באופן אקראי לאחר שהמשפחה של הבעל כבר קיבלה את ההודעה מגורמים מוסמכים.

"האלמנה הברואית בדרך כלל איננה רשאית להגיע להלוויה, וההחלטה על מקום הקבורה בפועל נעשית על ידי המשפחה ולא על ידה"

כל הנשים הסכימו להיות חלק מהמחקר אבל רק אם תובטח שמירה על סודיות.
 בימים אלה כותבת ד"ר בן אשר ספר בנושא המחקר. "המפגש עם אלמנות צה"ל הברואיות חשף אותי לפנים המוסתרות של התמודדות נשים ברואיות במצבים קשים ומורכבים ולדרכים המופלאות שבהן הן מתמודדות עם הקשיים", היא אומרת. "בפגישות איתן למדתי להכיר מקרוב את המאבק שלהן לצמות, להתפתח וליצור מציאות חדשה. סיפורי הנשים נאספו לספר ההולך ונכתב. הספר יביא, לצד קולן של הנשים האלה, גם את ההבנות התיאורטיות והמחקריות של הנושאים העולים בסיפוריהן".

"בספרות המקצועית ידוע שרגע ההודעה מוטבע בגוף ונשאר כרגע שמפריד בין החיים הקודמים למה שיבוא אחריהם. כל הנשים תיארו את המעמד הזה כרגע שבו התקבלה הודעה בידי בן משפחה שרץ אליהן - גיס, לפעמים ילד - ולא באמצעות הודעה פורמלית של המדינה. גם הטיפול המיידי לאחר ההודעה שונה. האלמנה הברואית בדרך כלל איננה רשאית להגיע להלוויה, וההחלטה על מקום הקבורה בפועל נעשית על ידי המשפחה ולא על ידה."

נתקלת בקשיים במפגשים עם האלמנות? "הייתה בעיה להיפגש איתן כי אף על פי שלכולן יש טלפון, הן לא עונות למספר זר והקשר איתן - גם כשהן ידעו שאפגש איתן - היה מורכב ומסובך. חלקן הגיעו לפגישה מלוות בבת משפחה, לפעמים ללא צורך ממשי אלא יותר לצורך הביטחון האישי שלהן. לחלקן היו ציפיות ממני כאילו הייתי ממסד והן באו עם רשימות של דברים שהיו רוצות לעצמן, והיה קשה להבהיר שכחוקרת אני לא יכולה להביא שום דבר פונקציונלי".
 הן הסכימו לשתף איתן פעולה?
 "השיתוף עם הנשים הפתיעה בפתיות, במוכנות לשתף, ברצון שלהן שישמעו אותן.

הבעל המנוח, יואל בן אשר